

Goranka Antunović
Filozofski fakultet, Zagreb

Autor izvornog teksta i prijevodni proces

U članku se opisuje djelovanje izvornog autora, njegov izravan i neizravan utjecaj, u raznim fazama prijevodnog procesa: prilikom nastajanja izvornog teksta, tijekom prijevodnog čina, prilikom interpretacije prijevoda od strane krajnjeg čitatelja/slušatelja. Komentira se i mogućnost utvrđivanja tog utjecaja analizom prijevodnog teksta. Izražava se uvjerenje da je svijest o opisanim načinima uključenosti autora u prijevodni proces relevantna ne samo iz perspektive teorije prevodenja već i za prevoditeljsku praksu jer omogućava prevoditelju da procijeni, i u skladu s tom procjenom dopusti, potakne ili ograniči autorov utjecaj na oblikovanje prijevodnog teksta.

0. Polazeći od Jakobsonova¹ ili nekog drugog standardnog opisa komunikacijskog procesa, i prikazi prijevodnog procesa² redovno uključuju 'izvornog autora' (nazivanog i 'izvor', 'pošiljatelj', 'izvorni pošiljatelj' i sl.)³ kao jedan, obično početni, od svojih elemenata. Takva konstatacija, da je autor izvornog teksta prva od tri funkcionalne osobe⁴ koje sudjeluju u prijevodnom procesu, do-

1 Jakobson 1960 /1964/: 353

2 Pod '*prijevodnim procesom*' podrazumijevam put od nastajanja izvornog teksta do recepcije prijevodnog teksta. Taj proces u sebi uključuje i '*prijevodni čin*', komunikacijsko djelovanje prevoditelja, koje obuhvaća interpretaciju izvornog teksta i pojedinih njegovih segmenata te proizvodnju pojedinih segmenata odnosno cjelokupnog prijevodnog teksta.

3 usp. Nida – Taber 1969/1982/: 33, Ivir 1988: 133, Bell 1991/1994/: 19

4 Radi se, dakako, o izvornom autoru, prevoditelju i krajnjem čitatelju/slušatelju. Ne treba, međutim, zaboraviti da u okviru prijevodnog procesa često djeluju i neke druge osobe, izravno ili neizravno utječući na oblikovanje prijevodnog teksta. Kako su sve one prvenstveno relevantne zbog tog svog konačnog učinka, mogu se tretirati kao jedna funkcionalna osoba, premda se u proces uključuju u različitim fazama i na različite načine. Radi se o pojedincima koji doprinose konačnom izboru prijevodnih ekvivalenata izravno ili neizravno utječući na prevoditelja tijekom prijevodnog čina ili direktno intervenirajući u prijevodnom tekstu. Kategorija četvrte

imlje se sasvim banalnom te se stoga često neadekvatno interpretira kao tek usputna primjedba o sasvim očitoj okolnosti. Posljedica je nepotpuno razumijevanje djelovanja izvornog autora u okviru prijevodnog procesa s jedne strane te s druge, za prevoditelje–praktičare očitija, nesigurnost u pogledu nužnosti uvažavanja direktnih intervencija ili eventualnog indirektnog utjecaja izvornog autora pri oblikovanju prijevodnog teksta.

1. Djelovanje izvornog autora prilikom nastajanja izvornog teksta

Izvorni se autor, dakle, pojavljuje na samom početku prijevodnog procesa, proizvedeći izvorni tekst. On pritom može ili ne mora znati da će se njegov tekst prevoditi, što opet može ali ne mora utjecati na osobine samog izvornog teksta. Ovakva konstatacija mogućih okolnosti, premda naizgled vrlo male razine informativnosti, nije za prevoditelja nevažna: osvijestivši te mogućnosti, lakše će, na primjer, riješiti dileme o najprimjerenijoj prijevodnoj strategiji, odnosno o relativnoj važnosti izvornog teksta prilikom izbora prijevodnih ekvivalenata, i dr.

Bez obzira na to koliko izvorni autor jest ili nije svjestan prijevodne situacije, postoji niz preduvjeta koji moraju biti ispunjeni kako bi on ostvario svoju komunikacijsku ulogu. Svijest o tim okolnostima te procjena autora⁵ s obzirom na njih u većoj će ili manjoj mjeri utjecati na interpretaciju teksta od strane čitatelja/slušatelja. U okviru prijevodnog procesa, gdje se kao interpretator izvornog teksta pojavljuje prevoditelj, taj se utjecaj može prenijeti i u kasnije faze procesa te se osjetiti i prilikom nastajanja i prilikom interpretiranja prijevodnog teksta.

Spomenuti preduvjeti, neophodni za ispunjenje autorove komunikacijske uloge, svakako obuhvaćaju čitav niz općih intelektualnih osobina izvornog autora, kao i neke specifične: u prvome redu jezičnu i komunikacijsku kompetenciju. Autor ne samo da mora poznavati određeni jezik, već mora biti sposoban njime se koristiti u komunikacijske svrhe, što između ostalog znači i 'ispravno procijeniti prirodu svog odnosa s primateljima te prilagoditi svoj jezični prikaz izvanjezičnog sadržaja uočenim zahtjevima komunikacijske situacije.' (Ivir 1988: 133) Za razumijevanje cjelokupnog prijevodnog procesa, a naročito za dje-

funkcionalne osobe obuhvaćala bi tako naručitelja prijevoda, urednika, lektora, utjecajne kritičare, utjecajne teoretičare prevodenja i dr.

5 Procjena autora, dakle čitateljeva subjektivna slika autora, izuzetno je bitna za interpretaciju autorova teksta – bez obzira koliko ona odgovarala autorovim realnim i 'objektivnim' karakteristikama. U tom je smislu, kada govorimo o interpretaciji izvornog teksta i utjecaju na oblikovanje prijevodnog teksta, zapravo primjerenije govoriti o djelovanju čitateljeva 'modela izvornog autora' (usp. Eco 1988: 101). Ta dvostruka uključenost autora u prijevodni proces – kao fizičke, djelujuće osobe i kao slike o toj osobi – jedna je od bitnih okolnosti koja izmiče plošnom poimanju autora kao prvog elementa u opisu prijevodnog procesa.

lovanje samog prevoditelja, nije nevažno osvijestiti okolnost da i jezična i komunikacijska kompetencija izvornog autora može biti veća ili manja⁶.

Razina autorovih kompetencija bitno će utjecati na osobine izvornog teksta, kao što će to činiti i namjere s kojima autor ulazi u komunikacijski odnos, njegova očekivanja od čina koji poduzima, njegova procjena funkcije izvornog teksta i vlastitog komunikacijskog djelovanja, njegov odnos prema različitim aspektima komunikacijske situacije (očekivanim čitateljima/slušateljima, percepciji vlastitoga dotadašnjeg komunikacijskog učinka, temi; ukoliko je autor svjestan da će se tekst prevoditi, relevantnima mogu biti i njegov odnos prema ciljnoj kulturi, ciljnom jeziku, ciljnoj situaciji itd.). Neke će se od ovih okolnosti aktivirati svjesnim djelovanjem autora, dok utjecaja drugih on neće biti svjestan. Ovo će posljednje često vrijediti za trenutno raspoloženje i općenito psiho-fizičko stanje autora, koje može znatno doprinijeti uspjehu komunikacije, ali ga može i ugroziti, npr. prouzrokujući djelovanje ispod stvarne razine neke od autorovih kompetencija (manifestirano npr. u činjeničnim pogreškama, nekoherentnosti teksta, 'tipfelerima' i dr.) ili npr. smanjujući spremnost drugih sudionika u komunikaciji da aktiviraju svoje potencijale (karakteristikama teksta – sadržajnim ili formalnim – poput nepreciznosti, nejasnoće, neprimjerenog stila i dr., koje zbunjuju ili iritiraju čitatelja/slušatelja; različitim neverbalnim indikatorima svog stanja i raspoloženja, kada izvorni autor i čitatelj/slušatelj djeluju u istom prostorno-vremenskom okviru, dakle ovaj potonji čuje i vidi izvornog govornika).

2. Djelovanje izvornog autora tijekom prijevodnog čina

Djelovanje i utjecaj autora izvornog teksta tijekom prijevodnog čina bitno su drugačije prirode i drugačijih dosega od onoga na početku komunikacijskog procesa. U prijevodnom činu mnoge od nadležnosti izvornog autora prelaze na prevoditelja: prevoditelj je sada taj koji oblikuje tekst, aktivirajući one potencijale i djelujući pod utjecajem (nekih od) onih okolnosti koje su određivale djelovanje izvornog autora prilikom nastajanja izvornog teksta. Dok je kreativno djelovanje izvornog autora na početku prijevodnog procesa presudno za sam proces (bez njega procesa ne bi ni bilo), njegov izravan utjecaj na prijevodni čin varira u rasponu od nepostojećeg do relativno značajnog.

Ipak, bez obzira što najčešće nema karakter 'presudnog', utjecaj izvornog autora u kasnijoj fazi prijevodnog procesa ne valja zanemariti, premda bi nas na to mogle navesti i pojedine konstatacije teoretičara prevodenja poput ove tvrdnje C. Nord: 'The production of the source text may have been motivated by the need for a text in a particular translation process or by other factors

6 Prevoditelje često muči dilema smiju li ili ne ispravljati jezične i komunikacijske slabosti izvornog teksta. Slažući se s onima koji smatraju da je informatičko načelo GIGO ('garbage in, garbage out') u prevodenju neprimjerenom, sugerirala bih da je upravo procjena jezične i komunikacijske kompetencije izvornog autora jedan od ključnih temelja odluke o (ne)ispravljanju. Zanimljiv komentar P. Kussmaula o ovoj temi vidi u Kussmaul 1995: 145-148.

that have nothing to do with translation. In the latter case, the source-text producer is not an immediate agent in the translational action.’⁷ Nisu naime tako rijetke situacije – naročito ne u eri elektronske pošte, ali ni u ranijim desetljećima – kada prevoditelj uspostavlja direktan kontakt s autorom teksta čija proizvodnja nije ni na koji način bila motivirana prevodenjem (npr. suvremenim piscem beletristike), konzultira se s njime i tako mu omogućuje izravnu uključenost u nastajanje prijevodnog teksta. Ta je uključenost još i manje neočekivana u slučaju usmenog prevodenja, kada izvorni autor i prevoditelj djeluju unutar iste komunikacijske situacije (v. 2.1.). U takvim situacijama izvorni autor može utjecati i na prevoditeljevu interpretaciju izvornog teksta i na njegov izbor prijevodnog ekvivalenta. Direktna uključenost u prijevodnu situaciju omogućuje izvornom autoru izravno utjecanje na prijevodni čin, no on na njega može utjecati i neizravno, tj. na prevoditeljevo djelovanje može utjecati ne sam autor, već prevoditeljev model izvornog autora.

2.1. Izravan utjecaj izvornog autora na prijevodni čin podrazumijeva direktno izjašnjavanje autora o pojedinom prijevodnom problemu, o nekoj osobini ili nekoj jedinici izvornog teksta ili prijevodnog teksta u nastajanju. Taj se utjecaj vjerojatno najočitije realizira u situaciji usmenog prevodenja – naročito konsektivnog, ali i simultanog – kada izvorni autor s određenom kompetencijom u ciljnom jeziku komentira prevoditeljevu interpretaciju izvornog teksta ili prevoditeljev izbor prijevodnog ekvivalenta ili, kao druga mogućnost, sugerira koji bi prijevodni ekvivalent prevoditelj trebao upotrijebiti. Intervencija izvornog autora može biti više ili manje autoritativno iznesena, a njome autor može znatno – pozitivno ili negativno – utjecati kako na odnose među sudionicima u komunikacijskom procesu tako i na sveukupnu uspješnost komunikacije. Takve sugestije mogu biti dragocjena pomoć prevoditelju, no i izvor neugode (ne samo zbog eventualnog lošeg utjecaja na dojam o prevoditeljevoj kompetenciji već i zbog mogućnosti da je intervencija neprimjerena, tj. da je kompetencija izvornog autora neodgovarajuća⁸).

Drugi karakterističan primjer autorova izravnog utjecaja na oblikovanje prijevodnog teksta realizira se prilikom prevodenja pisanih, naročito stručnih, tekstova. Izvorni autor – obično vjerujući da će tako povećati uspješnost komunikacije, ali ponekad i iz sasvim drugačijih razloga, npr. želje za vlastitom afirmacijom – pomaže prevoditelju da razumije izvorni tekst ili pak predlaže prevoditelju, više ili manje odlučno, da dio prijevodnog teksta formulira na određen način, tj. da upotrijebi određeni prijevodni ekvivalent. Svoju intervenciju obično temelji na vlastitoj stručnoj kompetenciji i poznavanju materije kojom

7 'Proizvodnju izvornog teksta mogla je motivirati potreba za tekstom u konkretnom prijevodnom procesu ili neki drugi faktori, koji nemaju nikakve veze s prevodenjem. U ovom drugom slučaju nema neposrednog djelovanja autora izvornog teksta u okviru prijevodne djelatnosti.' (Nord 1997: 21, prijevod G. A.)

8 Tipičan je primjer autorovo inzistiranje da se kao ekvivalent upotrijebi riječ ciljnog jezika koja je lažni par izvorne jedinice, čega je prevoditelj svjestan, ali često nema priliku da tome pouči i autora.

se tekst bavi, no nerijetko i na svojoj (ne nužno realnoj) procjeni vlastite jezične kompetencije⁹.

2.2. Neizravan utjecaj izvornog autora na interpretaciju izvornog teksta i na izbor prijevodnog ekvivalenta manje je očit premda, zapravo, češći od izravnog. On se temelji na modelu izvornog autora s kojim prevoditelj ulazi u prijevodni čin, a realizira se uvažavanjem bilo dojma koji prevoditelj ima, ako ga ima, o autoru kao osobi, bilo razumijevanja komunikacijskih namjera autora, uočenih osobina autorova stila, svijesti o bilo kojoj od autorovih osobina koje su mogle utjecati na oblikovanje izvornog teksta (v. 1) i dr.

Prevoditelji svoj model izvornog autora relativno rijetko temelje na eksplicitnim primjedbama autora o samome sebi ili o svom autorskom djelovanju; češće to čine na temelju prikupljenih informacija 'iz druge ruke', pri čemu se izvori kreću u rasponu od enciklopedija i leksikona do više ili manje utemeljenih primjedbi urednika ili organizatora skupa, i sl. Treći, najčešći i vjerojatno najvažniji izvor informacija na kojima se temelji prevoditeljev model izvornog autora jest sam izvorni tekst. Prevoditelji, naime, u izvornom tekstu uočavaju, spontano ili nakon svjesne potrage, indikatore pojedinih autorovih osobina i relevantnih okolnosti (npr. (ne)formalnosti u oblikovanju teksta, distanciranosti ili uključenosti putem osobnih informacija, subjektivnih primjedbi, aluzija, ironije itd.). Iz tog je razloga neizravan utjecaj izvornog autora na prevoditeljevo djelovanje u velikoj mjeri određen prevoditeljevom sposobnošću da uočava te indikatore, kao i prevoditeljevom percepcijom pojedine uočene osobine ili okolnosti.

3. Utjecaj izvornog autora na interpretaciju prijevodnog teksta

Nakon što je prevoditelj proizveo tekst prijevoda, u prijevodni se proces izravno¹⁰ uključuje i treća funkcionalna osoba – krajnji čitatelj/slušatelj (što se četvrte funkcionalne osobe tiče, v. bilješku 4). Njegova svijest o postojanju i djelovanju izvornog autora kreće se u rasponu od nepostojeće (često npr. kod čitatelja nepotpisanog propagandnog teksta ili upute za upotrebu) do potpune (najočitije prilikom usmenog prevođenja, budući da su izvorni autor i krajnji slušatelj u istom času u istom prostoru, a naročito izraženo kada slušatelj posjeduje znatniju jezičnu kompetenciju u izvornom jeziku)¹¹. Razina te osviješte-

9 O čestom inzistiranju izvornih autora na što većoj doslovnosti, u svjetlu 'lojalnosti' kao poželjne prevoditeljeve osobine, v. Nord 1997: 12.

10 Neizravna uključenost realizira se u ranijim fazama procesa, ukoliko na izvornog autora i/ili prevoditelja djeluje model krajnjeg čitatelja/slušatelja. Do tog djelovanja često dolazi, a model čitatelja/slušatelja pritom može više ili manje izrazito utjecati na oblikovanje izvornog, odnosno prijevodnog teksta.

11 Zanimljivo je pitanje svijesti o izvornom autoru kod 'prosječnog' čitatelja književnih prijevoda. Činilo bi se da je kod njega kreativno djelovanje izvornog autora osviješteno u vrlo visokoj mjeri, budući da će o tekstu najčešće razmišljati i govoriti pod imenom izvornog autora (tako, npr. hrvatski srednjoškolci čitaju 'Shakespeareova Hamleta', 'Ibsenovu Noru' ili 'Ecovo Ime ruže'). No, zapravo je osviješteno samo *postojanje* izvornog autora, dok se njegovo djelovanje

nosti i njezina aktiviranja prilikom čitanja prijevoda odredit će intenzitet utjecaja čitateljeva modela izvornog autora na njegovu interpretaciju prijevodnog teksta. Za taj neizravni utjecaj izvornog autora vrijedit će u načelu primjedbe iznesene u odjeljku 2.2. u odnosu na situaciju u kojoj prevoditelj interpretira izvorni tekst, premda će ukupna slika biti složenija s obzirom na istovremenu osviještenost djelovanja dvaju autora (izvornog i prevoditelja).

Ponekad, iako taj slučaj nipošto nije tipičan, izvorni autor pokušava eksplicitnim formulacijama izravno utjecati na čitateljevo razumijevanje teksta. Njegova intervencija i sama postaje prijevodni tekst, više ili manje izdvojen iz 'glavnog' prijevoda. U slučaju predgovora ili početne bilješke tipa 'Riječ čitatelju' tekstovi su relativno razdvojeni, a funkcija autorove upute sasvim je očita (štoviše, autor ponekad funkciju upućivanja namjerno prenaglašava, prikrivajući tako neke druge funkcije tog teksta). Na drugom kraju spektra različitih pokušaja utjecanja na čitateljevu interpretaciju nalazila bi se situacija u kojoj izvorni autor reagira na licu mjesta, na temelju povratne informacije od slušatelja usmenog prijevoda. Uočavajući reakciju slušatelja na prevedeni dio realiziranog izvornog teksta, autor može odlučiti formulirati nastavak teksta tako da promijeni pretpostavljenu interpretaciju. Taj pokušaj može učiniti slušatelju sasvim očitim («Čini mi se da vas je prethodni zaključak pomalo zbunio pa ću ga pokušati pojasniti...«), a može ga realizirati i tako da ga slušatelji ne budu svjesni i smatraju da je tekst realiziran prema jedinstvenom prethodnom planu, slijedeći 'ravnu' razvojnu liniju, dakle da je autor od samog početka govora namjeravao reći upravo ono i upravo onako kako je rekao.

4. Utjecaj izvornog autora iz perspektive analize prijevodnih tekstova

Među korisnicima prijevodnih tekstova nalaze se i teoretičari prevodenja, istraživači koji analizom prijevodnih i usporedbom prijevodnih i izvornih tekstova pokušavaju razumjeti i opisati prijevodni proces ili pojedine njegove faze, djelovanje pojedinih sudionika u procesu i dr. Budući da su spomenute tradicionalne metode (analiza, usporedba) i danas među najčešće primjenjivanim u teoriji prevodenja, nije nelogično pokušati njima testirati dosad iznesene zaključke o djelovanju i utjecaju izvornog autora u okviru prijevodnog procesa, tj. konkretno o utjecaju na oblikovanje prijevodnog teksta.

U takvu sam se analizu i sama upustila u više navrata, a najsvjetlije analizirajući korpus od 726 parova rečenica, preuzetih iz tri izvornika (dva beletristička teksta i jedna povijesno-sociološka rasprava) na engleskom jeziku i njihovih objavljenih prijevoda na hrvatskom i na švedskom (prijevodi istog teksta

u vrlo visokoj mjeri ignorira budući da se i ono i, naročito, rezultat tog djelovanja (izvorni tekst) poistovjećuje s kreativnim djelovanjem prevoditelja odnosno s prijevodnim tekstom (*Shakespeareova* sintagma 'Dajem carstvo za konja' ?!). Ne osvijesti se, očito, činjenica da sam izvorni autor ne samo da taj tekst činjenično nije pisao, već da mu je tekst prijevoda, a možda i sama okolnost njegova postojanja, često sasvim nepoznata. Što se tiče njegove hipotetičke spremnosti da se s tim tekstom identificira, ona se može pretpostaviti na bilo kojoj točki od nulte do potpune.

na oba jezika). Suočila sam se, međutim, s izrazito ograničenom mogućnosti utemeljena zaključivanja, koja je u prvom redu bila uzrokovana odlukom da analiziram pisane prijevodne tekstove, a tek u maloj mjeri izborom tekstova za korpus¹².

4.1. Naime, bilo kakva *izravna* intervencija autora u pisani prijevod manifestira se u prijevodnom tekstu na sasvim jednak način kao i sva prevoditeljeva rješenja. Osim u teoretski zamislivom, no u praksi izuzetno rijetkom slučaju, kada prevoditelj bilješkom ili na neki drugi način upozori na suradnju s izvornim autorom¹³, nema načina da se na temelju samog teksta neko rješenje pripiše djelovanju autora, ili bilo koje druge osobe, osim prevoditelja. Ukoliko nema eksplicitnog upozorenja, za utvrđivanje izravnog utjecaja izvornog autora bilo bi zapravo neophodno da analitičar svjedoči samom prijevodnom činu, odnosno da je prisutan u trenutku kada se realizira autorova intervencija. Uzimajući u obzir različite situacije u kojima se prijevodni čin realno ostvaruje, zaključit ćemo da je najveća vjerojatnost za ostvarenje tog uvjeta u slučaju usmenog prevodenja, kada i izvorni autor i prevoditelj i slušatelji (među kojima bi bio i analitičar) djeluju u istom prostorno-vremenskom okviru. U toj bi se situaciji mogle utvrditi barem one intervencije izvornog autora koje se ostvaruju unutar samog prijevodnog procesa, dakle nisu se odigrale unaprijed, odnosno se na anticipirane prijevodne probleme. Ovaj drugi slučaj podrazumijeva da su se autor i prevoditelj unaprijed dogovorili kako će npr. prevoditi određeni termin ili naziv, ili koju ideju autor želi u tekstu naročito naglasiti i sl. Takvog autorova utjecaja slušatelji najčešće nisu svjesni. Ako, međutim, autor svoje sugestije iznosi u samoj prijevodnoj situaciji, njegov utjecaj je očit svima uključenima u prijevodnu situaciju, dakle i analitičaru. Kako nisam provodila sustavnu analizu okolnosti i ishoda djelovanja izvornog autora u situaciji usmenog prevodenja, neću ovdje iznositi konkretne primjere niti čvrste zaključke. Ipak, česta direktna uključenost u takve situacije omogućuje mi da konstatiram da opisani oblici izravnog utjecaja izvornog autora na prevoditeljev tekst ni pošto nisu rijetki.

4.2. Što se tiče *neizravnog* utjecaja autora, odnosno utjecaja modela izvornog autora na prijevodna rješenja, moguće je ponuditi nešto uvjerljivije zaključke, u prvom redu na razini većih tekstualnih segmenata i cijelog teksta. Tek iznimno će se za pojedino prijevodno rješenje moći utemeljeno tvrditi da je inspirirano prevoditeljevim modelom izvornog autora, no mnogo će se češće to moći učiniti za uočenu prevoditeljevu sklonost prema rješenjima istog učinka. Moguće je, na primjer, uočiti da prevoditelj dosljedno bira ekvivalente koji afirmiraju poznate osobine stila izvornog autora (naročito kad se potvrđuju 'općepoz-

12 Korpus je, naime, sastavljan za višestruku namjenu, a ne samo, niti prvenstveno, za potrebe proučavanja ovdje relevantnog aspekta prijevodnog procesa.

13 Moj je spontani dojam da bi prevoditelji bili skloniji takvom bilješkom obznaniti ili zahvaliti na pomoći nekoj drugoj osobi, dok bi u slučaju intervencije samog izvornog autora to smatrali nepotrebnim budući da se u pravilu očekuje da izvorni autor, ukoliko je u prilici, doprinese uspješnosti prijevodnog teksta.

nate' karakteristike etabliranih autora, npr. duge rečenice, sklonosti upotrebi neologizama, slenga i dr. Prevoditelj će se često naročito truditi da takve izvorne jedinice ne neutralizira u prijevodu, a ponekad će te osobine afirmirati na dotični način obilježenim prijevodnim ekvivalentima i na nekim mjestima na kojima se one u izvornom tekstu nisu manifestirale).

Događa se i da prevoditelj 'upisuje' u prijevod neki element svoje slike o autoru kao osobi. Taj bi se postupak mogao iščitati u primjeru iz mog korpusa:

izvornik (Fulghum 1989/1991/: 36):

Oh, sure, this is the worst kind of simpleminded, heartrending
Daddy-drivel imaginable.

prijevod (Fulghum 1990: 36):

Da, naravno, nema ništa od teatralnog, slinavog cmizdrenja
ostarjelog tatice.

Premda pozornost vjerojatno u prvom redu privlači zbunjujući početak prijevodne rečenice¹⁴, za ilustraciju neizravnog utjecaja izvornog autora relevantan je atribut 'ostarjelog'. Njega ne možemo povezati ni s jednom jedinicom izvorne rečenice, što znači da ga je u tekst unio sam prevoditelj. Taj njegov postupak nije, međutim, sasvim neutemeljen: dob autora knjige lako navodi čitatelja (prevoditelja) na načelno nedopustivu, no u interpretaciji tekstova ove vrste prilično čestu pogrešku – poistovjećivanje autora i pripovjedača. Kako i dob autora i sve informacije koje o pripovjedaču nudi tekst sugeriraju da je dotični otac starija osoba, svojevremeno mladi tata s malom djecom (o čemu nam sada priča), nije naročito čudno da se prevoditelju učinilo da je pridjev 'ostarjeli' na ovom mjestu sasvim primjeren. Budući da se ipak radi o slici pripovjedača, a ne izvornog autora, ovaj se primjer ne može doista smatrati ilustracijom utjecaja modela izvornog autora na izbor prijevodnog ekvivalenta, no on nam može olakšati zamišljanje situacije u kojoj bi izvorni autor uistinu bio prvo lice teksta te bi se pridjev što ga je u tekst 'dopisao' prevoditelj doista odnosio na njega.

Takvom sam prevoditeljskom postupku više puta svjedočila u situaciji usmenog prevodenja, u direktnom kontaktu izvornog autora, prevoditelja i slušatelja, češće u neformalnijoj i opuštenijoj atmosferi, ali ponekad i u formalnijem okruženju. Referirajući na gornji primjer, možemo zamisliti da prevoditelj zna da je govornik, dakle izvorni autor starija osoba te da zna i da je to očito i slušateljima. Nije nevjerojatno da bi tada procijenio da je eksplicitno upućivanje na tu osobinu u skladu s komunikacijskom namjerom autora pa da se na njega i odluči te uključi u svoj tekst riječ poput 'ostarjelog', možda uz neki neverbalni signal poput osmijeha, pogleda prema autoru ili sl. Pitanje je, dakako, može li se takav postupak okarakterizirati kao 'prijevodni', no nesumnjivo je da ga ostvaruje prevoditelj, da je indirektno motiviran izvornim autorom, tj. da upućuje na autorov neizravni utjecaj, te da se realizira u okviru prijevodne situa-

14 Nije jasno da li je pogreškom ispuštena riječ 'goreg' ('nema ništa goreg od teatralnog...'), da li je prevoditelj ovakvom formulacijom namjeravao izreći nešto poput 'nikakva korist od teatralnog...' ili se radi o nečemu trećem.

cije, a neupitno je i da je 'upisani' prevoditeljev komentar sastavni dio prijevodnog teksta.

5. Zaključak

Pomnijim razmišljanjem o uključenosti izvornog autora u prijevodni tekst te analizom konkretnih prijevodnih situacija i prijevodnih tekstova, uočava se da djelovanje izvornog autora, kronološki gledano prve funkcionalne osobe uključene u prijevodni proces, nije ograničeno na sam početak tog procesa, dakle na proizvodnju izvornog teksta. Autor se, naime, može aktivno uključivati u proces i u njegovim kasnijim fazama, a može na njegov razvoj i ishod utjecati i neizravno, putem modela autora što su ga razvili prevoditelj s jedne i krajnji čitatelj/slušatelj s druge strane. Očito se čini konstatacija da bilo koji od tih oblika utjecaja autora na tijek i ishod prijevodnog procesa može doprinosti uspjehu procesa odnosno uspješnijem ostvarenju komunikacijske namjere. Ne treba, međutim, zaboraviti da učinak može biti i sasvim suprotan. Budući da autor ne posjeduje nužno prijevodnu kompetenciju, kao i neke druge prevoditeljske kompetencije (npr. jezičnu ili kulturnu kompetenciju u ciljnom jeziku, tj. ciljnoj kulturi), odnosno ne posjeduje ih u mjeri u kojoj to vrijedi za prevoditelja, izvorni autor svojim intervencijama može smanjiti, čak i ugroziti, uspjeh komunikacije.

Svijest o svim ovim okolnostima na brojne je načine korisna prevoditelju. Ona će mu omogućiti bolju procjenu svrhe teksta i funkcije pojedinih njegovih dijelova, a time i bolju analizu njegovih jezičnih i komunikacijskih osobina. Ta će mu svijest olakšati odluku o najprimjerenijoj prijevodnoj strategiji i prijevodnoj metodi te o primjerenosti pojedinih prijevodnih postupaka. Ona će mu dati i veću sigurnost prilikom odlučivanja o mjeri u kojoj će uvažavati pojedine direktne intervencije izvornog autora odnosno pojedine okolnosti koje se vezuju uz autorov neizravni utjecaj. Napokon, samo će istinsko poznavanje i 'prisnost' sa svim ovim okolnostima omogućiti prevoditelju da procijeni potrebu za autorovim utjecajem te da ga, u skladu sa svojom procjenom, i izazove i usmjeri kako bi on doista doprinio uspjehu komunikacije.

Literatura

- Bell, Roger T. (1991 /1994/) *Translation and Translating: Theory and Practice*, London – New York: Longman
- Eco, Umberto (1988) 'Model čitatelja', *Republika* 9–10, god. XLIV, Zagreb, 92–105
- Fulghum, Robert (1989/1991/) *All I Really Need to Know I Learned in Kindergarten: Uncommon Thoughts on Common Things*, New York: Ivy Books / Ballantine Books
- Fulghum, Robert (1990) *Sve što treba da znam naučio sam još u vrtiću: neobične misli o običnim stvarima*, Zagreb – Ljubljana: Mladinska knjiga, prijevod: Gordana Visković
- Ivir, Vladimir (1988) 'Translation and backtranslation', u: M. Radovanović (ur.) *Yugoslav General Linguistics*, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 131–143

- Jakobson, Roman (1960/1964/), 'Linguistics and Poetics', u: T. A. Sebeok (ur.), *Style in Language*, Cambridge, Massachusetts: The M. I. T. Press, 350–377
- Kussmaul, Paul (1995) *Training the translator*, Benjamins Translation Library, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins
- Nida, E. A. – Taber, C. R. (1969/1982/) *The Theory and Practice of Translation*, Leiden: E. J. Brill
- Nord, Christiane (1997) *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*, Manchester: St Jerome Publishing

The Author of the Original Text and the Translation Process

The article focuses on the author of the original text and his/her role in the translation process. It explores various modes of the author's direct and indirect influence at different stages of the process, namely in the creation of the original text, during the act of translation, at the time of the reader's / hearer's interpretation of the translated text. Some comments are also made regarding the possibility of establishing the original author's influence by studying the translated text or by witnessing the translation situation. It is pointed out that a comprehensive awareness of various modes of the original author's presence in the translation process can contribute towards a better and more self-assured performance of the translator and thereby towards a more successful outcome of the translation / communication process.

Ključne riječi: prijevodni proces, izvorni tekst, komunikacijska kompetencija
Key words: translation process, original text, communicative competence